

'ze worden hier behandeld als huisdieren'

Met toenemende agressie verzetten dierenactivisten zich tegen dierproeven. Steeds vaker worden medewerkers van laboratoria bedreigd. Onterecht, volgens enkele proefdierdeskundigen, omdat onderzoekers juist erg begaan zijn met het welzijn van de dieren. Dierenbelangenorganisaties hebben daar echter een hard hoofd in.

Amanda Bulthuis

Dit is een achtergrondartikel dat ik heb geschreven als een onderdeel van mijn afstudeerproductie aan de Fontys Hogeschool Journalistiek. Het doel van dit verhaal is door verschillende partijen aan het woord te laten, inzicht te krijgen in wat zij vinden van de manier waarop onderzoekers met het welzijn van proefdieren omgaan in Nederland.

'Onze muizen luisteren het liefst naar rockbands als The Beatles en de Rolling Stones', lacht *Rob Steenmans*, proefdierdeskundige aan de Universiteit Wageningen. Bij de muizenhokken in het laboratorium staan radio's waarop de zender Arrow Classic Rock te horen is. 'Door het geluid van de radio, schrikken ze niet zo snel als er iemand binnenkomt.' Vergeleken met andere landen hebben Nederlandse laboratoria veel aandacht voor het welzijn van proefdieren, merkt Steenmans op. 'In Texas lachen ze ons uit als ze horen hoe wij met muizen omgaan. Op buitenlandse congressen was het soms moeilijk uit te leggen dat muizen nestmateriaal en kooiverrijking nodig hebben. Maar ook vanuit onderzoekers-oogpunt is het van belang dat de dieren waarmee gewerkt wordt niet gestrest zijn.'

De afgelopen dertig jaar is het aantal dierproeven sterk afgenomen. Van ruim 1,5 miljoen in 1978 tot ongeveer 600.000 vorig jaar, zo blijkt uit het jaarverslag *Zo doende 2006* van de Voedsel en Waren Autori-

teit (VWA). Na een stijging in de jaren negentig, door een toegenomen belangstelling voor het gebruik van mutante muizen, is het aantal dierproeven de laatste tien jaar stabiel. Toch lijkt de weerstand van dierenbeschermers groter dan ooit. Sommige activisten gaan zelfs zover dat ze onderzoekers en laboratoriumdirecteuren bedreigen. In april van dit jaar staakte de gemeente Venray door dergelijke acties de komst van een bedrijventerrein waar dierproeven gedaan zouden worden.

Maar proefdieren worden niet zo slecht behandeld als sommige dierenactivisten het doen lijken, meent *Fred Poelma*. Hij is proefdierdeskundige van de Universiteit Utrecht, waaronder ook het Gemeenschappelijk Dierenlaboratorium (GDL) valt. Dat dieren tijdens een proef soms pijn lijden, ontkent Poelma niet. 'Op sommige beagles worden bijvoorbeeld onderzoeken naar artrose gedaan waarvoor de honden een sneetje in het kniebot krijgen. Maar de onderzoekers zijn er echt niet op uit dieren pijn te doen. Integendeel, iedereen hier zorgt juist altijd dat de dieren zo min mogelijk last hebben van de proeven. En bij pijnlijke ingrepen wordt altijd narcose en pijnstilling toegepast.'

De dieren worden eigenlijk net zo behandeld als huisdieren en soms misschien nog wel beter, stelt Poelma. 'Ze krijgen speeltjes, aandacht en dagelijks vers eten en een schone kooi. Zelfs met de knaagdieren doen

de verzorgers af en toe spelletjes, waardoor ze leren wennen aan behandelingen. En de honden mogen elke dag een uurtje buiten spelen samen met andere honden, omdat sociaal contact erg belangrijk voor ze is. Lang niet alle huisdieren in Nederland krijgen zo vaak een schone kooi en ook spelen en aandacht geven gebeurt lang niet altijd.'

Robert Molenaar, woordvoerder van de Anti Dierproeven Coalitie, heeft andere ervaringen. Hij stelt dat dierenwelzijn en dierproeven niet samengaan. 'Proefdieren worden soms vergiftigd, opengesneden of krijgen brandwonden toegebracht. En bij vier van de vijf proeven wordt geen verdoving gebruikt, omdat het volgens de onderzoekers niet nodig is.' Volgens het jaarverslag ZoDoende 2006 van de VWA is in dat jaar bij 66 procent van alle dierproeven geen anesthesie toegepast. En bij 83 procent is geen pijnbestrijding gebruikt. In beide gevallen omdat hiertoe geen aanleiding bestond volgens het rapport. Daarnaast werd bij drie procent van alle dierproeven in 2006 geen anesthesie toegepast omdat dit onverenigbaar met de proef of het praktisch niet uitvoerbaar was. Om dezelfde reden werd eveneens bij negen procent van de proeven niet aan pijnbestrijding gedaan.

Ook *Marja Zuidgeest* heeft wel het één en ander aan te merken op hoe onderzoekers omgaan met proefdieren. Dat sommige huisdieren het nog minder hebben, vindt Marja Zuidgeest, directeur van Proefdiervrij, een zwak argument. 'Dat betekent alleen dat we onze huisdieren heel slecht behandelen, maar dat is geen excuus. Als ik mijn kind sla, mag jij dat dan ook doen?'

Ongerief beperken

Om het welzijn van proefdieren te bewaken, bevat de Wet op de dierproeven enkele voorwaarden waar laboratoria en onderzoekers zich aan moeten houden. Ieder onderzoeksvoorstel moet bijvoorbeeld worden voorgelegd aan een dierexperimentencommissie (DEC). Die maakt een afweging tussen het maatschappelijk en wetenschappelijk belang van de proef, en het ongerief voor de dieren.

Anti Dierproeven Coalitiwoordvoerder Molenaar

heeft echter weinig vertrouwen in deze commissies. 'De leden daarvan zijn vaak collega's van de onderzoeker en uit jaarverslagen blijkt dat ze nauwelijks onderzoeksvoorstellen afkeuren.' Er worden inderdaad weinig voorstellen afgewezen, maar ze worden ook bijna nooit in één keer goedgekeurd, legt een DEC-secretaris die graag anoniem wil blijven, uit. 'We sturen bijna elk voorstel terug, omdat we bijvoorbeeld denken dat er minder dieren nodig zijn dan opgegeven of dat we het doel niet helder vinden. De onderzoeker mag dan zijn voorstel aanpassen of terugtrekken. En onderzoekers hebben door de jaren heen ook geleerd welke voorstellen het in de DEC toch niet halen en proberen het daarmee dus niet eens meer.'

In elk dierenlaboratorium moet ook een proefdierdeskundige aanwezig zijn. Die is gespecialiseerd in dierenwelzijn en adviseert de onderzoekers. De meeste vragen die Poelma krijgt, gaan over technieken, zoals de minst vervelende manier om bloed af te nemen. Zijn collega, *Saskia Seeldrayers*, van de Centrale Proefdiervoorziening Maastricht krijgt ook geregeld verzoeken om zelf een dier te bekijken. 'Het is soms moeilijk te zien of een dier ongerief ondervindt. Vooral prooidieren, zoals konijnen, laten nauwelijks iets merken. Als ze zich in de natuur kwetsbaar opstellen, worden ze namelijk een gemakkelijke prooi voor roofdieren. Kleine veranderingen in gedrag en houding kunnen dus al een aanwijzing zijn dat een dier zich niet goed voelt. Om zoiets te herkennen, moet je veel ervaring hebben.'

Inspectie en welzijnsdagboeken

De proefdierdeskundigen voeren, naast de Voedsel en Waren Autoriteit die officieel inspectieorgaan is, ook controles uit. Daarbij kijken ze onder meer of het welzijnsdagboek in orde is. Daarin moeten onderzoekers voor ieder dier apart bijhouden wat er mee gedaan is. Wanneer het eten, geneesmiddelen of een schone kooi heeft gekregen en of er bijzonderheden waren. Als een muis zich vreemd gedraagt, wordt dat daarin genoteerd.

Nederland is één van de weinige landen waar deze

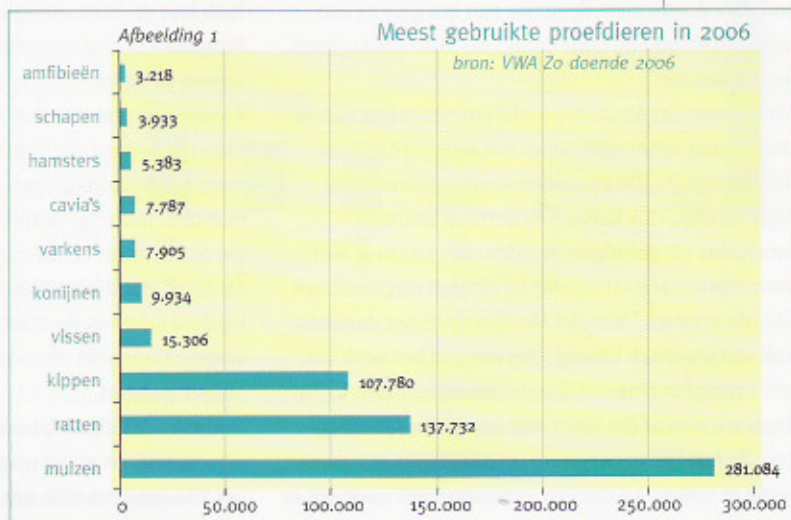
Dierproeven in Nederland

Volgens de Wet op de dierproeven is elke handeling op een levend gewerveld dier voor wetenschappelijke en educatieve doeleinden een dierproef. Van het testen van medicijnen tot een practicum van diergeneeskundestudenten die leren een hondenpoot te verbinden. In 2006 werden in Nederland 603.741 dierproeven uitgevoerd, becijferde de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA) in haar jaarverslag Zo Doende. De meeste daarvan zijn gedaan op muizen en ratten (Afb. 1). Maar ook kippen en vissen worden geregeld ingezet. Kippen worden vaak gebruikt voor het ontwikkelen van medicijnen en vaccins voor dieren. En voor het testen van de giftigheid van chemische stoffen worden vaak vissen gebruikt.

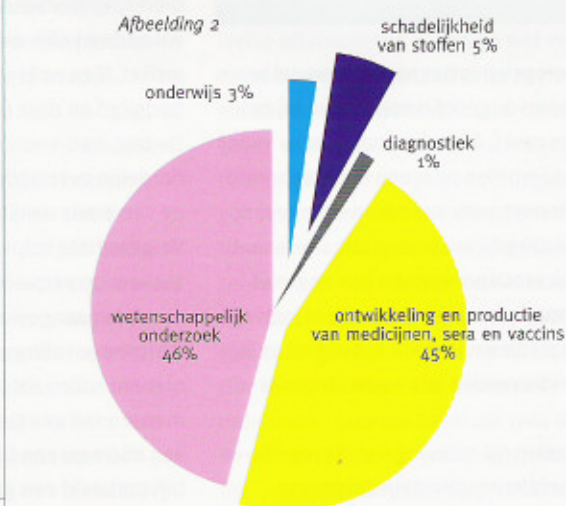
Behalve voor ontwikkeling van geneesmiddelen en chemische stoffen, zijn veel dierproeven bedoeld om een fundamenteel wetenschappelijke vraag te beantwoorden (Afb. 2). Dat zijn studies die als primaire doel hebben een bijdrage te leveren aan de wetenschap, bijvoorbeeld onderzoek naar proces-

sen die een rol spelen bij het ontstaan van ziektes. Die kennis die uit dit soort onderzoeken voort vloeit, kan uiteindelijk leiden tot praktische toepassingen, zoals de ontwikkeling van nieuwe medicijnen of vaccinaties. Een ander voorbeeld is onderzoek naar hoe een vogel leert fluiten zonder volwassen vogels om zich heen met als doel hersenfuncties en leergedrag in kaart brengen.

Ook dragen dierproeven bij aan de veiligheid van voedingsmiddelen. Veel kleur- en smaakstoffen zijn op dieren getest. Het aantal proefdieren waar voeding op is getest, is in 2006 met 7.828 dieren verdrievoudigd ten opzichte van 2005, volgens het jaaroverzicht van de VWA. Of er sprake is van een trend kan het inspectieorgaan nog niet zeggen.

Doelen van dierproeven in 2006 bron: VWA Zo doende 2006

welzijnsdagboeken worden bijgehouden en de meningen erover zijn verdeeld. *Merei Ritskes*, hoogleraar proefdierkunde en directeur van het proefdierlaboratorium van umc St Radboud in Nijmegen: 'Het is veel papierwerk om het dagelijks voor ieder dier af te tekenen. Dat leidt soms tot irritatie.' Het is ook geen garantie dat de onderzoekers en medewerkers hun werk goed doen, merkt ze op. 'Iemand kan opschrijven dat er geen bijzonderheden waren zonder dat hij goed gekeken heeft. Bij mijn vorige baan in Denemarken hadden we geen welzijnsdagboeken en toch wist ik zeker dat als er iets mis was, mijn mensen zouden ingrijpen. Daar verzeker ik me hier ook van. Zoiets merk ik vooral aan het gedrag van mijn medewerkers. Daar draagt het welzijnsdagboek weinig aan bij.'

Miriam van der Meulen, proefdierdeskundige van de Universiteit Groningen, vindt het welzijnsdagboek wel belangrijk. 'De gegevens worden nauwkeurig bijgehouden, dus kunnen er betrouwbaardere conclusies uit getrokken worden dan wanneer een onderzoeker af gaat op wat hij zichzelf nog herinnert van observaties.' Van der Meulen vindt het dagboek ook van praktisch belang. 'Als iemand het werk van een collega overneemt, kan hij als hij iets ziet, in het dagboek zien of dat klopt met eerdere waarnemingen. Zo hoeft je mensen niet op ongelegen momenten lastig te vallen, omdat een vervanger niet weet wat er aan de hand kan zijn.'

Openheid

Ondanks alle maatregelen is het nooit helemaal te voorkomen dat dieren ongerief ondervinden bij het ondergaan van een proef. Als is het maar dat ze vanaf de fokkerij vervoerd worden naar een dierenlaboratorium en daar moeten wennen aan nieuwe omgeving. Zeker voor kleine knaagdieren brengt dat stress met zich mee. Maar ook ernstiger vormen van ongerief komen voor. De VWA inventariseerde in haar jaarverslag dat 20.665 proefdieren in 2006 ernstig tot zeer ernstig ongerief ondervonden (zie kader *Ongerief voor proefdieren*).

Alleen toezicht houden op naleving van de regels, is dus volgens Proefdiervrij-directeur Zuidgeest,

zeker niet voldoende. 'Die regels staan nog altijd gruwelijke praktijken toe, zoals honden op roosters houden.' Proefdierdeskundige Poelma zegt dat dit niet klopt. 'Zoals voorgeschreven in de regeling Huisvesting en verzorging proefdieren, is de huisvesting aangepast aan de behoeften van het dier. In het diervverblijf zijn bedding en verrijkmateriaal, passend bij de diersoort, aanwezig. Voor honden betekent dit dat ze in groepen, op vaste bodems met bedding en vaak ook met een aparte lig-/slaapplaats worden gehuisvest. Huisvesten van (proef)honden op roosters komt in Nederland niet voor.'

Toch laat de huisvesting volgens organisaties als Proefdiervrij nog te wensen over en mede daarom voeren ze geregeld actie tegen dierproeven. Maar er komen ook steeds vaker berichten naar buiten over dierenactivisten die rigoureuze stappen ondernemen, zoals bedreigingen uiten en auto's van laboratoriumdirecteuren in brand steken. Omdat de zorg over die acties groot is, wil minister van volksgezondheid, Ab Klink, dat dierenlaboratoria meer openheid geven. Hij denkt dat het de maatschappelijke acceptatie vergroot wanneer mensen weten wat er achter die deuren gebeurt.

Ondanks dat dierenlaboratoria rondleidingen organiseren en graag openheid geven, ligt het voor betrokkenen moeilijk om in de openbaarheid te treden. Want juist door het heftige dierenactivisme zijn zij huiverig. Zo ook de ambtelijk secretaris van de dierexperimentencommissie DEC-ABC in Utrecht. Zij wil nadrukkelijk niet bij naam genoemd worden in dit artikel. 'Een collega bij een andere DEC is telefonisch bedreigd en daar heb ik geen behoefte aan.'

De DEC-ABC maakt in haar jaarverslagen wel haar oordelen over onderzoeksvoorstellen openbaar, maar de secretaris denkt niet dat dit een verschil maakt. Volgens haar helpt het meer als bedrijven en apothekers op verpakkingen van medicijnen en levensmiddelen aangeven of voor de ontwikkeling ervan dierproeven zijn gedaan. Ze erkent dat bedrijven daar niet om zullen zitten te springen. 'Maar zo krijgen mensen wel een beter beeld van waaraan dierproeven allemaal een bijdrage leveren. In chipszakjes zit bijvoorbeeld een gas dat de schijfjes vers houdt. Om

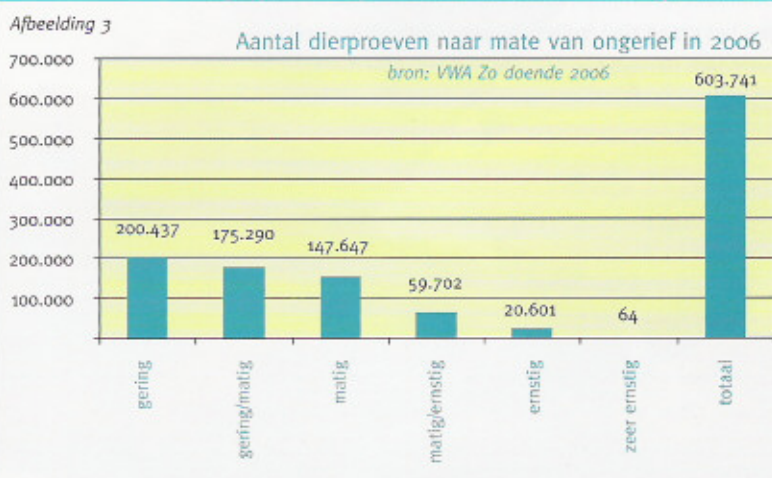
Ongerief voor proefdieren

Elke dierproef brengt voor proefdieren in verschillende mate ongerief met zich mee. Dat kan variëren van het krijgen van een verdovingsspuitje tot aan het toedienen van kankercellen waardoor een dier tumoren krijgt bij een onderzoek naar kanker. Het grootste deel, ruim 86 procent, van de dierproeven gaat gepaard met gering tot matig ongerief, zo blijkt uit het jaarverslag Zo Doende 2006 van de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA). Het rapport laat ook zien dat in dat jaar 20.665 proefdieren te maken kregen met ernstig tot zeer ernstig ongerief (Afb. 3). De meest betrokken dieren waren muizen, ratten en hamsters.

Van de 64 proefdieren die te maken kregen met zeer ernstig ongerief waren er 33 betrokken bij de ontwikkeling van geneesmiddelen. Bij de 20.601 dieren met ernstig ongerief was het meest voorkomende onderzoeksdoel 'productie, controle of ijking van sera, vaccins of andere biologische producten ten behoeve van de toepassing bij dieren', vermeldt het rapport van de VWA.

Voor de meest recente gegevens zie *ZoDoende 2007* (uit sinds 8-12-2008) www.vwa.nl.

Afbeelding 3

dat gas te ontwikkelen, zijn dierproeven gedaan.' Ook de Anti Dierproeven Coalitie is sceptisch over meer openheid in de vorm van rondleidingen en openbare jaarverslagen. Zij willen liever dat de dierenlaboratoria laten zien hoe zij de dierproeven uitvoeren en hoe de dieren behandeld worden. 'Daar hebben we nu namelijk weinig zicht op,' zegt woordvoerder Molenaar. 'Daarvoor zijn we afhankelijk van anonieme klokkenluiders. Laatst hoorden we bijvoorbeeld van een ex-medewerker van een proefdierenfokkerij hoe cavia's daar lomp in bakken worden geduwd en dat ze elkaar door de stress soms aanvreten. Zoiets doet mij huiveren voor wat er in de laboratoria gebeurt. Maar zonder meer openheid komen we daar dus niet achter. In landen als de Verenigde Staten en Duitsland komt nog wel eens wat naar buiten door undercover-operaties, maar ook dat is in Nederland nog nooit gebeurd.'

Kunnen we ooit zonder?

Zuidgeest van Proefdiervrij vindt dat de openheid zich ook zou moeten richten op alternatieven voor dierproeven. 'Er moet meer aandacht komen voor welke alternatieven er zijn en wat er gedaan wordt om nieuwe diervrije methodes te ontwikkelen.' Bij elk onderzoeksvoorstel moeten onderzoekers aangeven of er andere methodes mogelijk zijn. Toch doen onderzoekers volgens Zuidgeest lang niet altijd genoeg moeite die te vinden. 'En soms is de informatie over alternatieven zo wijdverspreid dat de onderzoekers zelf door de bomen het bos niet meer zien.' Dat laatste ziet ook Ritskes van het dierenlaboratorium in Nijmegen. 'De ontwikkelde alternatieven zijn verspreid over ruim honderd verschillende databases'. Daarom heeft het umc Nijmegen het *3R Research Centre* opgericht dat onderzoekers helpt bij het vinden en toepassen van alternatieven.

Op termijn zal de ontwikkeling van alternatieven het aantal dierproeven nog verder doen afnemen, denkt *Coenraad Hendriksen*, hoogleraar Alternatieven voor dierproeven. 'Dat zal niet de eerstkomende vijf of tien jaar zijn, maar onderzoekers en bedrijven krijgen steeds vaker behoefte aan alternatieven omdat die soms betrouwbaardere resultaten opleveren of goedkoper zijn. En ze leveren natuurlijk het ethische voordeel op van minder proefdiergebruik.' Helemaal verdwijnen, zoals anti-dierproeforganisaties het graag zien, zullen dierproeven echter nooit, vermoedt Hendriksen. 'Bij medicijnen voor dieren

zullen bijvoorbeeld altijd testen op dieren nodig blijven. Al is het maar om bevindingen uit proefdiervrije methoden te bevestigen.' Maar ook daar valt volgens Zuidgeest nog het nodige op af te dingen. 'Je kunt niet zeggen dat dierproeven nooit overbodig worden. Dat weet je niet. We zullen er altijd naar moeten streven en proberen om nieuwe en betere alternatieven te ontwikkelen. En waar we over pakweg vijftig jaar staan, valt nu nog niet te zeggen.'

All it takes to operate
B | BRAUN
AESCULAP

- Aesculap instrumentarium
- Hechtmateriaal en wondverzorging
- Desinfectie, hygiëne en overige bescherming
- Spuiten, naalden, i.v. canules en infuuspompen
- Producten voor bereiding en toediening infusie vloeistoffen
- Water voor injectie en andere infusie vloeistoffen in diverse presentaties

Bio Services
www.bio-services.nl

Bio Services
www.bio-services.nl

Bio Services is uw
dealer voor een
groot assortiment
B. Braun producten

hechtdraad voor alle diersoorten

MÜLLER Micro-Instruments

hechtapparaat
voor alle diersoorten

Eén adres voor kwaliteit, continuïteit en service

Postbus 29 5400 AA Uden
T +31 (0) 413 20 50 30 F +31 (0) 413 20 50 39
E info@bio-services.nl